

**KORXONA USTAV KAPITALINI TASHKIL QILISH VA
TA'SISCHILAR BILAN HISOB-KITOBLAR HISOBINI
TAKOMILLASHTIRISH**

Sirojiddinov Nuriddin

Andijon davlat texnika instituti

Buxgalteriya hisobi va audit yo'nalishi 4-kurs talabasi

Korxona ustav kapitalini tashkil qilish, har qanday tadbirkorlik faoliyatining asosiy jihatlaridan biridir. Ustav kapitali - bu korxonaning tashkil etilishida ta'sischilar tomonidan kiritiladigan moliyaviy resurslar yig'indisidir. Ustav kapitalining huquqiy va moliyaviy jihatlari, shuningdek, ta'sischilar bilan hisob-kitoblar hisobini takomillashtirish masalalari tadbirkorlar uchun muhim ahamiyatga ega.

Ustav kapitalini tashkil qilish jarayoni davlat qonunchiligiga muvofiq amalga oshirilishi lozim. O'zbekistonda korxonalar, asosan, "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqidagi qonun va O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlangan normativ hujjatlar asosida tashkil etiladi [1]. Ustav kapitalining minimal miqdori va uning shakllanishi bo'yicha talablar qonunlarda belgilangan. Masalan, aksiyadorlik jamiyatlari uchun ustav kapitalining minimal miqdori mavjud, shuningdek, mas'uliyati cheklangan jamiyatlar uchun ham o'ziga xos talablar mavjud.

Ta'sischilar ustav kapitalini tashkil etish jarayonida o'zaro kelishuvga erishishlari zarur. Bu kelishuvda ta'sischilarning hissalari, ularga tegishli bo'lgan huquqlar va majburiyatlar aniq ko'rsatilishi kerak. Shuningdek, ustavda korxonaning maqsadlari, faoliyat yo'nalishlari va boshqaruv tizimi haqida ma'lumot berilishi lozim [2]. Huquqiy jihatdan ustav kapitali korxonaning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi, chunki u kreditorlar oldidagi majburiyatlarni bajarishda kafolat sifatida xizmat qiladi.

Ustav kapitali korxonaning moliyaviy asosini tashkil etadi. Ustav kapitali kiritilishi bilan korxona o'z faoliyatini boshlash uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslarga ega bo'ladi. Moliyaviy jihatdan ustav kapitali kiritilishi bilan ta'sischilar o'rtasida moliyaviy risklarni taqsimlash amalga oshiriladi. Har bir ta'sischining hisssasi uning korxonadagi ulushini belgilaydi va bu ulush foyda taqsimotida ham aks etadi. Ustav kapitalini tashkil qilish jarayonida ta'sischilar o'rtasida hisob-kitoblar aniq va shaffof bo'lishi zarur. Har bir ta'sischi kiritgan mablag'lari miqdorini va ularning qiymatini belgilash, shuningdek, ushbu mablag'larning qanday ishlatilishi rejalashtirilayotganini ko'rsatish muhimdir. Moliyaviy hisob-kitoblar va hisobotlar ta'sischilar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solish va korxonaning moliyaviy holatini baholashda muhim ahamiyatga ega.

Ta'sischilar bilan hisob-kitoblarni takomillashtirish uchun bir qator usullarni qo'llash mumkin. Avvalo, hisob-kitoblar tizimini avtomatlashtirish orqali shaffoflikni oshirish lozim. Zamonaviy dasturiy ta'minotlar yordamida ta'sischilarning kiritgan mablag'lari, foyda taqsimoti va boshqa moliyaviy operatsiyalarni kuzatish imkoniyatlari mavjud. Ikkinchidan, ta'sischilar o'rtasida muntazam ravishda hisobotlar tayyorlash va uchrashuvlar o'tkazish orqali hisob-kitoblarni takomillashtirish mumkin [3]. Bu orqali har bir ta'sischi o'z ulushi va korxonaning moliyaviy holati haqida doimiy ravishda xabardor bo'ladi. Shuningdek, ta'sischilar o'rtasidagi kelishuvlarga amal qilish muhimdir. Agar kelishuvlar aniq belgilangan bo'lsa, bu kelishmovchiliklarni oldini olishga yordam beradi. Ta'sischilar o'rtasida kelishuvlarga rioya qilish orqali korxonaning barqarorligi va rivojlanishi ta'minlanadi. Natijada, korxona ustav kapitalini tashkil qilishning huquqiy va moliyaviy jihatlari hamda ta'sischilar bilan hisob-kitoblarni takomillashtirish masalalari tadbirkorlik faoliyatining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun muhimdir. Bu jarayonlar nafaqat korxonaning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi, balki ta'sischilar o'rtasidagi munosabatlarni ham mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ustav kapitalini shakllantirish, har qanday korxonaning asosiy elementlaridan biri bo'lib, bu jarayonning normativ asoslari va ta'sischilar o'rtasida

ulushlarni taqsimlash, shuningdek, ularning majburiyatlarini hisobga olish zamonaviy usullari tadbirkorlik faoliyatining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun juda muhimdir.

Ustav kapitali - bu korxonaning tashkil etilishida ta'sischilar tomonidan kiritiladigan moliyaviy resurslar yig'indisi. O'zbekistonda ustav kapitalini shakllantirishning normativ asoslari "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqidagi qonun, "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqidagi qonun [4] va boshqa normativ hujjatlar orqali belgilangan. Ushbu qonunlarda ustav kapitalining minimal miqdori, uning shakllanishi va kiritilishi kerak bo'lgan mablag'lar haqida aniq ko'rsatmalar mavjud. Masalan, mas'uliyati cheklangan jamiyatlar (MChJ) uchun ustav kapitalining minimal miqdori belgilangan bo'lsa, aksiyadorlik jamiyatlari uchun esa bu ko'rsatkich yanada yuqori bo'lishi mumkin. Ustav kapitali nafaqat korxonaning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi, balki kreditorlar oldidagi majburiyatlarni bajarishda kafolat sifatida xizmat qiladi. Shuning uchun, ta'sischilar o'rtasida ushbu normativ talablarni tushunish va ularga rioya qilish juda muhimdir.

Ustav kapitalini shakllantirish jarayonida ta'sischilar o'rtasida ulushlarni taqsimlash masalasi ham muhim ahamiyatga ega. Har bir ta'sischining kiritgan hissasi uning korxonadagi ulushini belgilaydi. Bu ulushlar nafaqat foyda taqsimotida, balki qarorlar qabul qilish jarayonida ham aks etadi. Ta'sischilar o'rtasida ulushlarni aniq belgilash, kelishuvlarga erishish va ushbu kelishuvlarni hujjatlashtirish zarur.

Zamonaviy usullar yordamida ulushlarni taqsimlash jarayonini yanada shaffof qilish mumkin. Masalan, elektron platformalar orqali ta'sischilar o'rtasida ulushlar haqida ma'lumot almashish va hisobotlarni tayyorlash imkoniyatlari mavjud. Bu orqali har bir ta'sischi o'z ulushi va korxonaning moliyaviy holati haqida doimiy ravishda xabardor bo'ladi.

Ta'sischilarning majburiyatlarini hisobga olish jarayoni ham ustav

kapitalining shakllanishi bilan bevosita bog'liqdir. Har bir ta'sischi kiritgan mablag'lari uchun javobgarlikni o'z zimmasiga oladi. Shuning uchun, ta'sischilar o'rtasidagi kelishuvlar va majburiyatlar aniq belgilanishi zarur. Bu kelishuvlar ustavda ko'rsatilishi va har bir ta'sischining huquqlari va majburiyatlari haqida ma'lumot berilishi lozim. Zamonaviy hisob-kitob tizimlari yordamida ta'sischilarning majburiyatlarini kuzatish va boshqarish yanada osonlashadi. Avtomatlashtirilgan dasturlar orqali har bir ta'sischining kiritgan mablag'i, foyda taqsimoti va boshqa moliyaviy operatsiyalarni kuzatish mumkin. Bu esa shaffoflikni oshiradi va kelishmovchiliklarni oldini olishga yordam beradi.

Buxgalteriya hisobi standartlariga rioya qilish, moliyaviy shaffoflikni ta'minlash va hisob-kitob jarayonlarini avtomatlashtirish zamonaviy biznesning muvaffaqiyatli faoliyati uchun muhim omillardir. Ushbu jarayonlar nafaqat korxonaning ichki operatsiyalarini yaxshilashga, balki tashqi manfaatdor tomonlar bilan ishonchli munosabatlarni o'rnatishga ham xizmat qiladi.

Buxgalteriya hisobi standartlari - bu moliyaviy hisobotlarni tayyorlash va taqdim etish jarayonida amal qilinishi kerak bo'lgan qoidalar va me'yorlardir. Ular moliyaviy hisobotlarning aniqligini, shaffofligini va solishtirilishini ta'minlaydi. Har bir korxona o'z faoliyatida bu standartlarga amal qilishi zarur, chunki bu nafaqat qonuniy talab, balki investorlar va kreditorlar uchun ishonchli axborot manbai hisoblanadi. Masalan, O'zbekistonda "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqidagi qonun va xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) buxgalteriya hisobining asosiy tamoyillarini belgilaydi [5]. Ushbu standartlarga rioya qilish orqali korxonalar moliyaviy holatini aniq aks ettirish, foyda va zararni to'g'ri hisoblash hamda aktivlar va majburiyatlarni aniq ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun muhim axborotdir.

Moliyaviy shaffoflik - bu korxonaning moliyaviy ma'lumotlarini ochiq va tushunarli tarzda taqdim etishdir. Bu jarayonning asosiy maqsadi - investorlar, kreditorlar va boshqa manfaatdor tomonlarga korxonaning moliyaviy holati haqida aniq va to'g'ri ma'lumot berishdir. Moliyaviy shaffoflikni ta'minlash orqali

korxonalar o'z imijini yaxshilaydi, ishonchni oshiradi va raqobatbardoshligini kuchaytiradi.

Moliyaviy shaffoflikni ta'minlashda korxonalar quyidagi amaliy yondashuvlarni qo'llashlari mumkin:

✓ Moliyaviy hisobotlar har chorak yoki yillik ravishda tayyorlanishi kerak. Bu hisobotlar investorlar va kreditorlarga korxonaning moliyaviy holati haqida doimiy ravishda ma'lumot berib turadi.

✓ Korxonalar o'z moliyaviy holati haqida ochiq va aniq ma'lumot berishlari zarur. Bu investorlar bilan muloqotda ishonchni oshiradi.

✓ Mustaqil auditorlarning korxonaning moliyaviy hisobotlarini tekshiruv, shaffoflikni oshirishga yordam beradi. Auditorlarning xulosalari investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun qo'shimcha ishonch manbai bo'ladi.

Hisob-kitob jarayonlarini avtomatlashtirish - bu buxgalteriya hisobini yuritish jarayonini zamonaviy texnologiyalar yordamida soddalashtirish va tezlashtirishdir. Avtomatlashtirish orqali korxonalar vaqt va resurslarni tejash, xatolar sonini kamaytirish va ma'lumotlarni tezkor tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Hisob-kitob jarayonlarini avtomatlashtirishda quyidagi amaliy yondashuvlar qo'llanilishi mumkin:

➤ Zamonaviy buxgalteriya dasturlari (masalan, 1C, QuickBooks) hisob-kitob jarayonlarini avtomatlashtirishga yordam beradi. Ushbu dasturlar orqali xarajatlar, daromadlar, aktivlar va majburiyatlar haqida aniq ma'lumot olish mumkin.

➤ Turli xil tizimlardan (masalan, CRM, ERP) olingan ma'lumotlarni birlashtirish orqali hisob-kitob jarayonlarini yanada samarali boshqarish mumkin. Bu esa ma'lumotlarning to'g'riligini oshiradi.

➤ Avtomatlashtirilgan tizimlar orqali hisob-kitob jarayonlarini real vaqt rejimida kuzatish imkoniyatlari mavjud. Bu esa xatolarni tezda aniqlash va ularni bartaraf etishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, buxgalteriya hisobi standartlariga rioya qilish, moliyaviy shaffoflikni ta'minlash va hisob-kitob jarayonlarini avtomatlashtirish bugungi kunda har qanday korxona uchun muhim vazifalardir. Ushbu jarayonlar orqali korxonalar o'z moliyaviy holatini yaxshilash, ishonchni oshirish va raqobatbardoshligini kuchaytirish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Zamonaviy texnologiyalar yordamida bu jarayonlarni soddalashtirish va tezlashtirish esa korxonaning muvaffaqiyatli rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqida. 2012-yil 2-may, O'RQ-328-son
2. Akbarovich, Muratov Aziz. "USTAV KAPITALI: BUXGALTERIYA HISOBIDA UNI HISOBGA OLISHNING NAZARIY JIHATLARI." *Raqamli iqtisodiyot (Цифровая экономика)* 10 (2025): 1278-1287.
3. Ergashev, X. X., Jumanova G. Sh, and F. F. Alimov. "KORXONALARDA USTAV KAPITAL HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH." *Экономика и социум* 12-2 (127) (2024): 285-287.
4. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 06.05.2014 yildagi O'RQ-370-son
5. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 13.04.2016 yildagi O'RQ-404-son